

Algirdas Baliulis

KAUNO MIESTIEČIŲ KASDIENYBĖ
XVI A. ANTROJOJE PUSĖJE

(PAGAL KAUNO Miesto VAITO 1561–1564 M. ĮRAŠŲ KNYGĄ)*

Anotacija. Straipsnis parašytas remiantis spaudai rengiama Kauno vaito 1561–1564 metų įrašų knyga. Joje dominuoja buitiniai kauniečių gyvenimo klausimai, laivyba, prekybiniai ryšiai su Karaliaučiumi, yra užuominų apie Livonijos įvykius, besišlaistančius, mieste rimtesnio darbo vengiančius žmones, visokio plauko perėjūnus ir pabėgusius vergus, skolas, laidavimą, kad skolos bus gražintos, ir sodinimą į kalėjimą už netesybas, įžeidimus ir baudas rotušės, špitolės ir vaito naudai bei daugelį kitų dalykų.

Reikšminiai žodžiai: Lietuvos magdeburginiai miestai (XVI a.); Kauno miestiečių kasdienis gyvenimas; raštas miestiečių gyvenime.

Nedaug yra išlikusių Lietuvos magdeburginių miestų vaitų ir magistratų aktų knygų, ypač XVI amžiaus, o jos yra labai svarbios miestų istorijai tirti. Vienos iš tokių – Kauno vaito seniausios išlikusios 1542 metų (ir tai su pertraukomis) knygos, tyrinėtos ir aprašytos Zigmanto Kiaupos¹. Deja, nė viena iš Kauno vaito knygų iki tol nebuvo paskelbta visa, o knygos, veikiamos laiko ir dažnai blogų saugojimo sąlygų, blunka, trupa, apdega. Mūsų aptariama chronologiškai penktoji vaitų knyga turbūt labiausiai nukentėjusi, apsvilusiais ir nutrupėjusiais kampais, tad ir pasirinkta rengti spaudai, nes po kiek laiko teksto

* Straipsnis parengtas vykdant Lietuvos mokslo tarybos finansuojamą projektą „XVI a. Kauno miesto savivaldos institucijų rankraštinė knygų rengimas spaudai“ (LIT-4-11).

¹ Zigmantas Kiaupa, „Kauno miesto vaitas ir jo aktų knygos XVI a.–XVII a. pirmojoje pusėje“, in: *Lietuvos miestų istorijos šaltiniai*, t. 1, Vilnius: Mokslas, 1988, p. 25–46.

praradimai bus didesni, o ir dabar skelbiant tekstus daugelyje vietų atsiras daugtaškiai. Vis dėlto tikimės, kad knygoje esanti informacija bent šiek tiek atskleis to laikotarpio kauniečių kasdienio gyvenimo vieną ar kitą įdomesnę detalę.

XVI a. miestiečių gyvenimo klausimai mažai tyrinėti. Yra paskelbta Merkinės miesto kiek vėlesnio laikotarpio aktų knyga², tačiau pats gyvenimas netyrinėtas. Apie vėlesnio laikotarpio XVII–XVIII a. joniškiečių prekybą rašė Elmantas Meilus³, kai kurie Jonišio miestiečių buitės XVIII a. klausimai paliesti mano straipsnyje⁴, nemažai dokumentų iš įvairių laikotarpių miestiečių gyvenimo yra išversti į lietuvių kalbą mano ir Meilaus parengtoje chrestomatijoje⁵, o pastaruoju metu išleistas įvairiu laiku rašytų Stasio Samalavičiaus (1930–1992) darbų rinkinys atspindi XVII–XVIII a. vilniečių kasdienybę⁶. Miestų savivaldos institucijų organizavimą Lietuvoje aprašė Domas Butėnas, bet daugiausia rėmėsi Vilniaus miesto pavyzdžiais⁷. Gaila, kad *Lietuvos miestų istorijos šaltinių*⁸ leidimas sustojo, šiame tęstiniame leidinyje buvo spausdinami vertingi straipsniai įvairiais magdeburginių miestų egzistavimo klausimais. Ypač svarbūs Zigmanto Kiaupos (beje, jau

² *Lietuvos magdeburginių miestų privilegijos ir aktai*, t. 7: *Merkinės miesto aktai (1598–1627)*, sudarė Algirdas Baliulis, spaudai parengė Darius Antanavičius, Algirdas Baliulis, Romualdas Firkovičius, Vilnius: LII leidykla, 2010.

³ Elmantas Meilus, „Prekyba Jonišio mieste 1616–1795 metais“, in: *Lietuvos istorijos metraštis*, 1993 metai, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1994, p. 13–30.

⁴ Algirdas Baliulis, „Joniškio miestiečiai XVIII amžiuje“, in: *Lietuvos istorijos metraštis*, 1993 metai, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1994, p. 31–47.

⁵ *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kasdienis gyvenimas: Lietuvos istorijos skaitinių chrestomatija*, sudarė ir parengė Lietuvos istorijos instituto vyresn. moksliniai bendradarbiai dr. Algirdas Baliulis ir dr. Elmantas Meilus, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2001, p. 461–656.

⁶ Stasys Samalavičius, *Vilniaus miesto kultūra ir kasdienybė XVII–XVIII amžiuose*, sudarė Almantas Samalavičius, parengė Aivas Ragauskas, Vilnius: Edukologija, 2011.

⁷ Domas Butėnas, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valstybinių ir visuomeninių institucijų istorijos bruožai XIII–XVIII amžiuje = An outline of the history of state and social institutions of the Grand Duchy of Lithuania 13th–18th centuries*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 1997, p. 137–149.

⁸ *Lietuvos miestų istorijos šaltiniai*, t. 1, Vilnius: Mokslas, 1988; t. 2, Vilnius: Mokslas, 1992; t. 3, Vilnius: LII leidykla, 2001.

kelis dešimtmečius tyrinėjančio Kauno miesto istoriją) straipsniai, kuriuose nagrinėjamas Kauno senojo archyvo likimas⁹, vaito vaidmuo miesto administracijoje¹⁰, jau minėta Kauno miesto vaito XVI–XVII a. pradžios knygų apžvalga. Taip pat svarbių Kauno senajai istorijai straipsnių paskelbta jo paties redaguojamame *Kauno istorijos metraštyje* (t. 1–12, Kaunas, 1998–2012). Nemažai naujos medžiagos iš Kauno miestiečių gyvenimo Zigmantas Kiaupa pateikė neseniai išleisto Kauno miesto istorijos pirmajame tome¹¹. Įvairių laikotarpių miestiečių gyvenimo dokumentų galima rasti ir tęstiniame leidinyje *Lietuvos magdeburginių miestų privilegijos ir aktai* (t. 1–7). Jolanta Karpavičienė gvildeno ne tik Magdeburgo teisės raidos ir paplitimo klausimus Europoje apskritai, taip pat ir Lenkijoje bei Lietuvoje¹², bet, remdamasi Kauno miesto aktų knygomis, konkrečiai nagrinėjo XVI a. pirmosios pusės Kauno moterų padėtį¹³. Alma Ragauskaitė aptarė kauniečių asmenvardžių formavimąsi¹⁴. Tad į tuos daugelio autorių nagrinėtus klausimus nepriderėtų gilintis, tik pabandysime

⁹ Zigmantas Kiaupa, „Kauno miesto senojo archyvo likimas“, in: *Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai*, A serija: *Visuomenės mokslai* = *Труды Академии наук Литовской ССР*, серия А: *Общественные науки*, t. 2 (43), Vilnius: Valst. polit. ir moksl. lit. l-kla, 1973, p. 125–140.

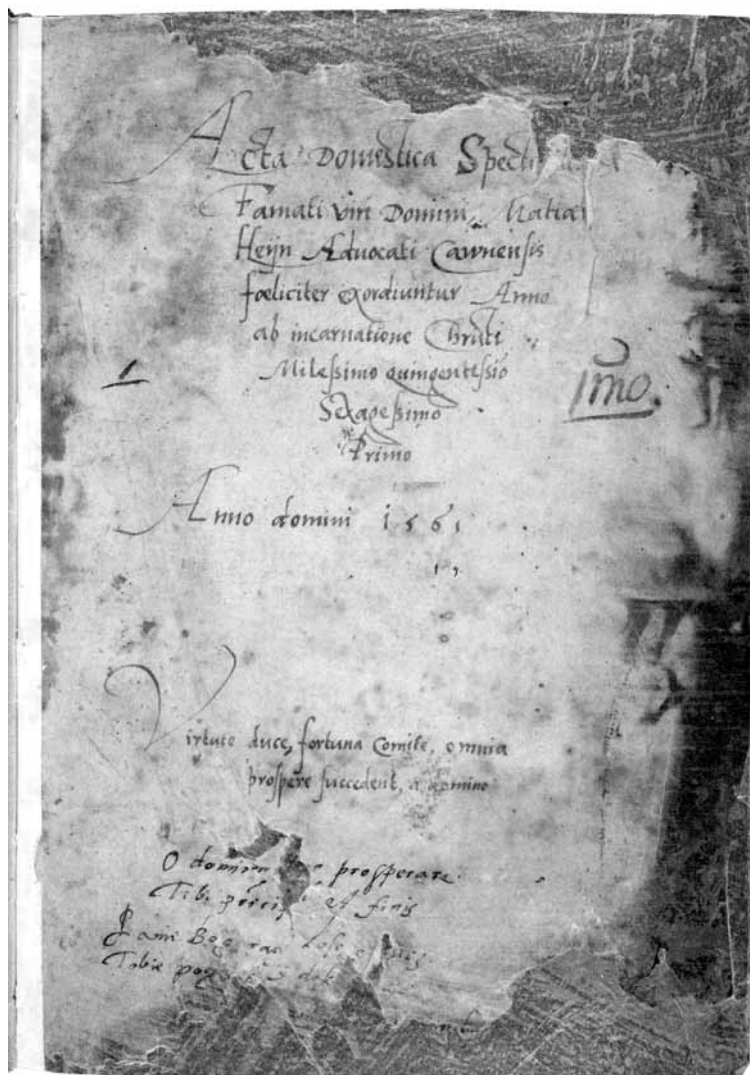
¹⁰ Zigmantas Kiaupa, „Vilniaus ir Kauno vaitų teisminės galios raida XV–XVIII amžiais“, in: *Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai*, A serija: *Visuomenės mokslai* = *Труды Академии наук Литовской ССР*, серия А: *Общественные науки*, t. 4 (49), Vilnius: Valst. polit. ir moksl. lit. l-kla, 1974, p. 83–90.

¹¹ Zigmantas Kiaupa, *Kauno istorija*, t. 1: *Kauno istorija nuo seniausių laikų iki 1655 metų*, Vilnius: Versus aureus, 2010.

¹² Jolanta Karpavičienė, „Liubeko ir Magdeburgo teisių raiška Europoje viduramžiais ir ankstyvaisiais naujaisiais laikais“, in: *Acta historica Universitatis Klaipedensis*, t. 17: *Nauji požiūriai į Klaipėdos miesto ir krašto praeitį* = *The city and region of Klaipėda: new approaches to the past*, Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2008, p. 29–50 (ir kiti šios mokslininkės darbai, skirti miestų gyvenimui).

¹³ Jolanta Karpavičienė, „Moters padėtis Kaune XVI a. pirmojoje pusėje: globėjiskas miesto teisės aspektas“, in: *Kauno istorijos metraštis*, t. 3, Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2002, p. 37–48.

¹⁴ Alma Ragauskaitė, „Vietovardinės kilmės asmenvardžiai ir prievardžiai XVI a. Kauno aktų knygose“, in: *Baltų filologija*, 2006, t. XV, Nr. 1/2, p. 81–93; Eadem, „Kauno miestiečių pavardžių formavimasis XVI–XVIII amžiuje“, in: *Acta linguistica Lithuanica*, 2001, t. XLV, p. 133–145.

Kauno vaito 1561–1564 m. knygos antraštinių puslapis. – VUB RS, f. 7,
b. 13846, l. 1r.

Anno domini millesimo quingentesimo
Sexagesimo Primo Die Martis

2do. Prima mensis Januarij

Honestus Marcus Muckewitzius Cuius Campaniensis Curie
offitio Etiam presentia personaliter constitutus, Fecit so-
lemnem ac Iuridicam protestationem, contra Flamatum Am-
brosum Sebenemberts Cuius Regionontasum, Quod eidem
Ambrosio Actus et inleptus contempsit, quippe tanta Cites
et triginta Cites captivas, pro quibus quingentis Captivis Citi-
bus Satisfecit Marco Jacobo Langberk Cuius Melonensis, et
hoc usque septem Ambrosij, Pro residuo voo vort triginta Citi-
bus praestolantur sibi Marcus saluum sus cum presentem
to Ambrosio cum neg a Jacobo Langberk, neg ab Ambrosio
vactus est solutionem quod Marcus Muckewitzius actus ef-
fith Confessionari Satisfic Admissum est

3tio. = Januarij

Franciscus Comenitij: famulus Curiae, D. Andreas Ho-
vostis Constatuit presentem Thomam Amoschik Cuius
Curiae per Protestationem Juratum Hieronimus Stanghano
vost per Sca prima qui iudic mla reuere

pateikti vieną kitą Kauno miesto kasdienio gyvenimo realiją pagal šiuo metu rengiamą spaudai Kauno vaito 1561–1564 m. knygą¹⁵. Vis dėlto neišsiversime nepasinaudoję ir vienu ar kitu jau anksčiau skelbtu faktu ir iš anksto atsiprašome, jeigu kurio nors neįstengėme spaudoje pastebėti.

To laikotarpio Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kultūros ir konfesijų situacija ne taip seniai buvo nuosekliai išdėstyta Ingės Lukšaitės veikale¹⁶, tuo metu vykdytą valstybės teismų reorganizavimą aptarė Darius Vilimas¹⁷, beje, buvo ruošiamos ir 1529 m. *Lietuvos Statuto* pataisos – 1566 m. priimtas Antrasis Lietuvos Statutas. Visiems žinoma, kad santykiai su rytiniu kaimynu buvo gana įtempti, ir dar kartą ginklai sužvango ginant Livoniją nuo įžūlaus maskvėno (tai šiek tiek atsispindi ir aptariamose knygose dokumentuose). Taigi tokiomis aplinkybėmis gyveno kauniečiai, kartais gal net nejausdami įvykių svarbos, rūpindamiesi kasdieniais savo reikalais ir nemažai jų patikėdami vaito knygai. Vėliau matysime, kad vaito įrašų knygoje daugiausia kalbama apie kasdienes miestiečių tarpusavio santykius, o apie miestiečių išsilavinimą, kultūrinį gyvenimą sunkiai pasiseka rasti net užuominų, taigi apie tai galime kalbėti tik remdamiesi netiesioginiais šaltiniais ar spėliodami. Išsilavinusių žmonių mieste netrūko, vien įvairių raštininkų minimi net keli (rašę vokiečių, rusų, lotynų ir lenkų kalbomis), tarp jų ir vaito raštininkas Mykolas Milevskis (785), lotynų ir lenkų kalba pildęs aptariamą vaito įrašų knygą, dažnai vietoje *sz* rašydamas *sch* ir beveik visur rašęs ilgąjį *f*. Dar buvo ir kitų raštininkų – muitinės, Kauno pavieto vėliavininko, paseniūnio, Hanuso

¹⁵ VUB RS, f. 7, b. 13846 (kadangi knygose dokumentai numeruoti, jie žymimi ne išnašose, bet tekste, skliausteliuose, nurodomas dokumento numeris; be to, knygose dokumentai apima trumpą pusketvirtų metų laikotarpį, todėl kalbant apie kokius nors įvykius dažnai data nenurodoma).

¹⁶ Ingė Lukšaitė, *Reformacija Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje ir Mažojoje Lietuvoje: XVI a. trečias dešimtmetis–XVII a. pirmas dešimtmetis*, Vilnius: Baltos lankos, 1999.

¹⁷ Darius Vilimas, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemės teismo sistemos formavimasis (1564–1588)*, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2006.

Kopfo, Ivano Ilgovskio, netrukus atsirado ir Kauno pavieto žemės teismo raštininkas. Truputį ankstesnio laikotarpio raštininkus, mokyklas, studentus užsienio universitetuose mini Zigmantas Kiaupa¹⁸. XVI a. pradžioje nemažai kauniečių mokėsi Krokuvoje, o jau antrojoje to amžiaus pusėje dažniau pasirenkami Karaliaučius, Vitenbergas, Frankfurtas, Leipcigas. Kauno miesto vaito sūnus Martynas mokėsi Frankfurte ir Tiubingene, Kauno pavieto vėliavininko Jono Vydos sūnus Stanislovas – Karaliaučiuje ir Leipcige, Pranciškus Strankas, Pranciškus Gradauskas ir Sebaldas Kopas (Kopfas?) – Vitenberge, Laurynas Gradauskas – Karaliaučiuje, Fridrichas Butneras – Leipcige ir t. t.¹⁹ Beje, galima paminėti, kad buvo praėjęs šimtmetis nuo knygų spausdinimo pradžios ir vos 14 metų nuo pirmosios lietuviškos knygos išspausdinimo, tad, nuolat plaukiojant tarp Kauno ir Karaliaučiaus, knygų parsigabenti nebuvo sunku. Jų atsiveždavo ir užsieniuose mokslus ėję studentai, taigi galima neabejoti, kad išsilavinę miestiečiai knygų turėjo, kai kurie net po kelias dešimtis²⁰, deja, šioje vaito knygoje apie jas žinių nėra. Priimant sprendimus necituojami ir teisės kodeksai, tad neišku, kokiais teisytais vaitas naudojosi – rankraščiniais ar neseniai Krokuvoje išleistais²¹, o Merkinės miesto aktų knygoje jie cituojami, deja, jau po pusės amžiaus²².

¹⁸ Zigmantas Kiaupa, *Kauno istorija*, t. 1, p. 62–65.

¹⁹ Vaclovas Biržiška, *Lietuvos studentai užsienio universitetuose XIV–XVIII amžiais*, redagavo ir papildė Mykolas Biržiška, su Adolfo Šapokos įvadu, Chicago: Lituaniistikos instituto leidykla, 1987, p. 41–49, 113 (Taip pat žr. Idem, *Aleksandrynas*: Senujų lietuvių rašytojų, rašiusių prieš 1865 m., biografijos, bibliografijos ir biobibliografijos, Chicago: Kultūros Fondas (antras fotografinis leidimas, Vilnius: Sietynas, 1990, p. 33–63, „Abraomas Kulvietis“).

²⁰ Zigmantas Kiaupa, „Kauniečių knygų rinkiniai XVI–XVIII a.“, in: *Iš Lietuvos bibliotekų istorijos: teminis mokslo darbų rinkinys*, Vilnius: Lietuvos TSR valstybinė respublikinė biblioteka, Valstybinė tarpžinybinė bibliotekų komisija, 1985, p. 6; Ingė Lukšaitė, „Reformacijos Lietuvoje raida ir evangelikų bažnyčių istorija XVI–XVIII a.“, in: *Lietuvos evangelikų bažnyčios: Istorijos metmenys*, sudarė Arthur Hermann, Vilnius: Baltos lankos, 2003, p. 38.

²¹ Jolanta Karpavičienė, „Liubeko ir Magdeburgo...“, p. 40.

²² *Lietuvos magdeburginių miestų privilegijos ir aktai*, t. 7..., p. 240, 245, 271, 482, 863 ir kt.

Kauniečiai puikiai suprato dokumentų reikšmę, dažnai jiems tekdavo ieškoti įrašų knygose turto paveldėjimo, skolų išieškojimo bylose, ne vienas, vykdamas į kelionę su reikalais, reikalingus raštus, skolarasčius (*syngrapha*, 49) nešiojosi maišelyje (*waczek*, 30) ar vežiojosi dėžutėje (skrynelėje). Štai suolininkas Motiejus Eitvilavičius kaltino seserį Elžbietą, pasiėmusią jam ir broliui priklausančius dokumentus, susijusius su tėvų paliktu namu, bei sesers Onos skrynelę su dokumentais (50). Kartais atvykę į Kauną palikimo reikalais turbūt atsiveždavo visus buvusius skrynelėje dokumentus. Upytės pavieta bajoro velionio Kasparo Rešutausko žmona Elena prašė pasiųsti suolininkus patikrinti jos vyro duotų pasaugoti Stanislovui Žorauskiui dokumentų, reikalingų bylinėjantis su Stanislovu Zlobickiu. Suolininkai Andris Kleperis ir Motiejus Eitvilavičius skrynelėje rado 23 dokumentus, iš jų 4 buvo lotyniški, 2 lenkiški ir 17 rusiškų (t. y. rašytų kanceliarine LDK raštinių kalba, 1169). Nesutariant besiskundžiantiems dėl skolos gražinimo, vaitas liepdavo atnešti pakvitavimą raštu (109), kartais net išrašą iš tolokai nuo Kauno esančio kurio nors dvaro teismo knygos (125) ar Vilkmėgės teismo, kad, pavyzdžiui, Kauno kalėjime sėdinti Zofija Ligeikaitė įrodytų, jog nėra Petro Sungailos vergė (*niewolnica*), bet pas ją tik tarnavo ir pabėgo. Zofija aiškino, kad dar jos motina bylinėjosi su trimis Aleknaičiais ir tapo laisva, tačiau, kol atves liudytojus Aleknaičius ar pristatys išrašą iš Vilkmėgės teismo knygų, paliekama kalėjime, o Petras Sungaila sprendimą prašo įrašyti į vaito knygą (1037). Kartais atrodo, kad kiekvienas kepsstelėjimas, užkliudymas alkūne ar nepagarbus žodis buvo fiksuojamas vaito knygoje. Štai Povilas Andriejaitis, Vilniaus sufragano ir Kauno klebono Jurgio Albinijaus (*Albinus*)²³ tarnas, kaltino miesto rusų raštininką Mikalojų Dvornikaitį (*Dwornikowicz*), kad jam be jokios priežasties skėlė antausį tarėjo Mikalojaus Dvažanaičio (*Dworzanowicz*) namuose, ir

²³ „Jurgis Albinijus (... 1570) – vienas iš labiausiai apsišvietusių žmonių, vyskupų P. Alšėniškio ir V. Protasevičiaus buvo kaltinamas eretiškų knygų gabenimu į Vilnių.“ – Nojus Feigelmanas, *Lietuvos inkunabulai*, Vilnius: Vaga, 1975, p. 12.

Povilas, norėdamas vėliau su skriaudiku bylinėtis, prašė apie tai įrašyti į knygą (406). Tokie incidentai dažniausiai baigdavosi susitaikymu, paskiriant baudą tuo atveju, jeigu jie pasikartotų.

Kaunas, esantis laivybinių upių Nemuno ir Neries santakoje, buvo svarbus Karaliaučiaus ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės miestų prekybos punktas. Nemuno laivininkystės istoriją praėjusiame amžiuje nagrinėjo Adomas Makarevičius²⁴, o Stasys Samalavičius aprašė XVII–XVIII a. prekybos laivyną²⁵, tad čia belieka tik paminėti, kad kauniečiai irgi gamino vienokiu ar kitokiu vardu vadinamus upių laivus ir jais plaukiojo. Laivyba prasidėdavo išėjus ledams, arba, kaip rašoma aktuose, su „pirmuoju vandeniu“ (232), ir tęsdavosi iki vėlyvo rudens, tada laivai būdavo padedami žiemoti. Laivybos laikotarpiu (kai upės neužšalusios) nemaža dalis kauniečių buvo susijusi su upėmis – prekių gabenimas, laivų vairavimas užtikrino pragyvenimą. Dažniausiai plukdytos prekės iš Kauno (ar pro Kauną) į Karaliaučių – grūdai, mediena, linai, vaškas; iš Karaliaučiaus į Lietuvą – druska, gelumbė, drabužiai ir kt.

Grūdai buvo gabenami statinėse, į laivus tilpdavo jų nemažai. Štai 1561 m. liepos 12 d. Mykolo Tučkos vairininkas Jasius priima į vytinę nugabenti Karaliaučium 165 statines rugių (438). Šiek tiek grūdų statinių Karaliaučiaus nepasiekdavo, kartais neteisėtai buvo parduodamos pakeliui – Tilžėje ar Labguvoje. 1562 m. gruodžio 3 d. Andrius Ilgauskas paprašo atvesti iš kalėjimo Martyną Kripą, Lenarto vairininką, ir apkaltina jį Labguvoje pardavus karaliui priklausančius rugius, kuriuos – 208 dvaro statines – Lenartas buvo įsipareigojęs nugabenti į Prūsiją. Kripas prisipažįsta Labguvoje pardavęs dvi rugių statines ir iki teismo sprendimo vėl uždaromas į kalėjimą (1099). 1563 m. vasario 3 d. karaliaus dvarionio ir revizoriaus Andriaus

²⁴ Adomas Makarevičius, „Nemuno laivininkystės istorijos bruožai“, *Kraštotyra*, kn. 19, Vilnius: Mintis, 1985, p. 66–72.

²⁵ Stasys Samalavičius, „XVII–XVIII a. prekybinis laivynas Lietuvoje“, *Mokslas ir technika*, 1987, Nr. 8, p. 26–28 (perspausdinta: Idem, *Vilniaus miesto kultūra ir kasdienybė XVII–XVIII amžiuose*, Vilnius: Edukologija, 2011, p. 87–92).

Ilgausko tarnautojas Laurynas Meilaitis liepia paleisti iš kalėjimo Lenarto vairininką Martyną Kripą, kaltintą rugių pardavinėjimu Labguvoje (1152). Valentinas, Banisko žentas, kaltino vairininką Romaną neatidavus Karaliaučiuje 5 statinių rugių. Romanas teigė esąs skolingas tik dvi statines, nes trijų neįdėjusi Valentino žmona. Vaitas nusprendžia, kad Romanas turi sumokėti už 5 statines, nes, ne visas priėmęs, nieko nesakė (894). Trumpame įrašė nenurodoma, kiek statinių nugabeno į Karaliaučių. Rugiai buvo gabunami ir iš Nemuno aukštupio. 1562 m. kovo 9 d. Janis Kermelis kaltina Stasį Durstinį, kuriam buvo Gardine duoti pargabenti rugiai, tačiau nebebuvo dviejų statinių, kurių kiekviena kainuoja 35 grašius. Stasys pareiškia, kad vairininkas Jonas Kraujelis teisme yra pripažinęs, kad vieną statinę pardavė Stasio reikalams. Janis pareiškė turįs liudytoją muitininką Petrą ir šis galįs paliudyti, kad Stasys liepęs mokėti už dvi statines. Teismas nusprendžia, kad už vieną rugių statinę Stasys turi sumokėti po dviejų savačių, o dėl kitos bus laukiama muitininko liudijimo. Neturintis laiduotojo Jonas Kraujelis sodinamas į kalėjimą (896). 1562 m. gegužės 24 d. kunigaikščio Sluckio išdininkas Prokopas Doktorovičius skundžia vairininką Luką Oliešiškj, kad pažadėjęs vytinė nuplukdyti iš Turco į Karaliaučių rugius ir vytinę sugrąžinti į Turcą, paėmęs 12 lenkiškų auksinų, bet nuplaukęs tik ketvirtį mylios už Kauno ir pabėgęs, padarydamas nuostolių, nes sutrukdė nuplaukti kitiems, turėjusiems jo ieškoti (1000). Tas pats Dominykas teisme skundžia savo vairininką Motiejų Burbą, kuriam nuplukdžius vytinę su Andriaus Ilgausko rugiais į Karaliaučių, ten pasigesta 24 statinių rugių. Burba paaiškina, kad, plaukiant iš Gardino, vytinė užplaukė ant akmens, ir jis už gelbėjimą atidavęs 12 statinių, o kitas 12 nuplovęs vanduo (1026), taigi ne visos kelionės baigdavosi sėkmingai. 1563 m. gegužės 17 d. burmistras Simonas Gradauskas skundžia Stasį Barberiškeną, kad Karaliaučiuje iš vytinės neatidavė 12 statinių rugių. Stasys pareiškia, kad viską atidavė. Simonas prašo įrašyti, kad paskui neturėtų nemalonumų (1218). 1563 m. birželio 9 d. Alytaus seniūno

Stanislovo Raiskio tarnautojas Florijonas Martynaitis skundžia Joną Kibirštį dėl 12 statinių karaliaus rugių, neatiduotų Karaliaučiuje. Jonas Kibirštis pripažįsta pradanginęs 8 statines ir pažada po 8 savaitių už jas sumokėti 2 kapas grašių. Florijonas su tuo sutinka. Už Kibirštį laiduoja Motiejus Jurgaitis ir Laurynas Jauniūnas iš Užnemunės (1238). 1563 m. gruodžio 9 d. Hanusas Lidkė skundžia Mikalojų Mykinį, kad šis Karaliaučiuje jam atidavė ne visus rugius (trūko 10 statinių) ir grūdus matavo ne tam tikslui skirta statine. Buvo liepta Mikalojui sumokėti, ir siuvėjas Martynas už jį pažada sumokėti grynaisiais (1345).

Nemažai įrašų apie medienos plukdymą ir jos paruošimą giriose. 1561 m. birželio 12 d. Gaspero Gradovskio pasamdytas nuplukdyti medžius į Karaliaučių, bet Labguvoje pabėgęs Pacas Grimūnas paleidžiamas iš kalėjimo, kol Gradovskio ūkvedys paliudys, ar Pacas padarė kokią žalą, ar ne (345). Suolininkas Hanusas Špilis, Kaune sumokėjęs muitą už į Karaliaučių vytinėmis siunčiamą medieną, skundžiasi, kad vytinės buvusios sulaikytos Jurbarke, ir čia tarnai turi maitintis jo sąskaita (389). 1561 m. spalio 7 d. Jonelis Kuprelis, sėdėjęs kalėjime už tai, kad Giertui Korčakai parsisamdęs nuplukdyti lentas (*wanczos²⁶*) iš Vilniaus į Kauną, pabėgo neatitarnavęs, išleidžiamas pasižadėjęs tarnauti Giertui pagal registrą, o jeigu pabėgtų ir būtų sugautas, būtų baudžiamas pagal teisę (856). 1561 m. gruodžio 13 d. Mikalojus Singailanis pripažįsta 268 kapų grašių skolą Mykolui Andriejaičiui ir jam duoda miško medžiagų – lentų ir šulų – už 132 kapas grašių, likusią skolą taip pat pažada padengti miško medžiagomis (807).

Giriose darbuodavosi miško medžiagų ruošėjai, kuriuos samdydavo karaliaus įgaliotas Hanusas Kopfas. Medžiagų ruošėjai kartais elgdavosi nesąžiningai. 1561 m. vasario 27 d. Petras Tidmanas skundžia Šimkų Blankiški, išviliojusį miško medžiagų ruošėjus („būdininkus“), kurie iš Jo Karališkosios Malonybės izdo avansu buvo paėmę pinigų. Kadangi Šimkus neturi laiduotojų, Tidmanas jį pasodina į kalėjimą (131).

²⁶ Lentos laivams gaminti būdavo apie 3×0,5 m dydžio.

Iš Karaliaučiaus į Lietuvą buvo gabenama druska. 1561 m. sausio 17 d. tarėjas Fridrikas Korčakas klausinėja Kristupą Štranką, kodėl neatgabenti 6 laštai²⁷ druskos. Druska buvo sukrauta į Andriaus Oršuliškio vytinę ir turėjusi būti plukdoma Gilija, o ne Rusne (43). 1561 m. sausio 20 d. Motiejui Siekstapisiui (*Macziewowy Siextopisio-wy*) duodamos dvi savaitės atnešti įrodymui iš Labguvos, kiek druskos į statines supylė Stasius Motiejūnas iš Darsūniškio, kai buvo apversta valtis (52). 1561 m. liepos 29 d. Petras Siečkinykas kaltina Povilą Gudelį, kad neatgabeno jam Karaliaučiuje duotos statinės druskos. Gudelis neprisipažįsta gavęs druską. Siečkinykas atves liudytojus, kai tie sugriš iš žemupio (467). Mikalojus Šimkūnas kaltina Stasį Virbilanį iš Gardino, kad nusirideno jo druskos statinę. Virbilanis prisipažįsta, bet kaltina savo bičiulius, ypač Narušį, jį pakursčius. Pasodinamas į kalėjimą, kol atves bičiulius ir Narušį (553). 1561 m. lapkričio 14 d. nusprendžiama, kad vežėjas Romanas su draugais turi sumokėti už dvi statines druskos gdanskiečio Hanuso vairininkui Mikalojui Kėdainiškiui, o Romanas tuos pinigus turi atsiteisti iš jaunuolių (741). Simas Sasiečiožentis skundžia Jasių Jurgaitį, turėjusį nuplukdyti laštą druskos į Kėdainius ir druską pradanginusį. Jasius paaiškina, kad plaukiant pergas sudužo, ir pažada už druską sumokėti 12 kapų be 15 grašių. Už jį laiduoja Jonas Skarulis (1358). 1564 m. sausio 18 d. LDK miško darbų valdytojo Hanuso Kopfo įgaliotinis Stanislovas Suskis areštuoja visą Karaliaučiaus piliečio Mykolo Gelhoro turtą, taip pat druską, sukrautą pas tarėją Grigą Hinčą, dėl 500 kapų grašių skolos (1385). Kėdainių miestietis Simonas Gokovičius per Kauno miesto tarną Rudį šaukia Motiejų Pavalkinyką ir klausinėja, kiek druskos buvo prikrauta žento Mikalojaus valtyje ir kiek Grigas Gakanis paėmė Karaliaučiuje. Motiejus atsako, kad pasikrovė 7 laštus druskos, už laštą turėjo duoti po 10 grašių, tačiau nieko nedavė (1424).

Iš LDK per Kauną buvo gabenami ir linai. 1561 m. gegužės 17 d. Baltramiejus Ravas skundžia Mykolienės Varnažentienės vairininką,

²⁷ Laštas: Lietuvoje – 2000 kg, Vokietijoje – 3000 kg, Rusijoje – 1500 kg.

neatgabenusį trijų ryšulių linų už tris kapas grašių; nors linai buvę sukrauti į vytinę, bet, atplaukus į Kauną, jų nebuvo. Nenorėdamas turėti nuostolių, Ravas prašo įrašyti į knygą (315).

Kelionės į Karaliaučių ne visada baigdavosi laimingai, pakeliui pasitaikydavo visokių nelaimių, užklupdavo liga ar mirtis. 1563 m. rugsėjo 9 d. Vilniaus miestietis Motiejus Steponavičius nori išsiaiškinti, kaip Nemune nuskendo rugsėjo 4 d. iš Gilijos išplaukęs Stasys Kušnieriukas, tad apklausiami ten buvę vairininkas Povilas Gudelis ir kiti, jie vienbalsiai patvirtina, jog, Motiejui Steponavičiui su Ivanu Ivanovičium nuėjus į Tilžę nusipirkti maisto, Kušnieriukas nuėjęs iš vytinės maudytis, Nemune pasikabinęs ant kablio, bet besimaudydamas nuo kablio nusikabinęs, patekęs į sūkurį ir nuskendęs (1206). 1563 m. gruodžio 19 d. Petras Mokslinykas savo dukros Elžbietos vardu pašaukęs į teismą vairininką Andrių Rudį ir Lauryną Budnikaitį norėjo sužinoti, kur dingo jo žento velionio Šimkaus (Šimo) turtas. Jie papasakoja, kad Šimkus, grįždamas iš Karaliaučiaus, susirgęs ir, jau būdamas visiškai bejėgis, davęs raktus nuo skrynios Bogdanui Grąstui. Kai atidarę skrynią, joje radę dvi naujas londoniškės medžiagos suknelės (*župice*), papuoštas aksomu, trečią čekišką be rankovių, ketvirtą paprastos lietuviškos medžiagos irgi be rankovių, didelius avikailio kailinius, kitus trumpus kailinukus, didelę naują rudinę (*siermięga*), dvejus marškinius, o su dvejais, kai mirė, jį palaidoję prie perkaso, raudono damasto prairusią movą (*rękaw*), gvazdikų spalvos vilnonę apykaklę (*oboiczik gosdzikowego harasu*), apsiūtą triušio kailiuku, naujus aulinius (*skórnice*), piniginėje (kalitoje, *w kalieccie*) 5 raktus, juodą kepurę, apsiūtą triušio kailiuku, du peilius, medžiagos juostelę (*kraika*), rankšluostį, dvi paprastas skareles (*chustki*), tris kapas ir 14 grašių pinigų. Visa tai Kaune iš jų paėmę Šimkaus broliai Povilas Zubrus, vairininkas, Steponas, odadirbys, ir trečiasis Juzė (1354). Taigi Šimkaus daiktai atiteko ne žmonai, nors kai kurie turbūt buvo jai pirkti.

Drabužiai ir medžiagos dažnai tapdavo ilgapirščių grobiu. 1561 m. lapkričio 10 d. Austrijos arkikunigaikščio [imperatoriaus]

Ferdinando tarnautojas Adomas Timas kaltino miesto tarno Jeronimo Stanislovaičio atvedintą Andrių Rodtą, kuris Timui Veliuonoje buvo pristatytas kaip lietuvių kalbos vertėjas, tačiau Vilkijoje jį apvogė. Rodtas kaltinamas pavogęs drabužius – marškinius, juodą užtiesalą (*kapa*) su aksomu, dvi striukes (*kolety*) ir durtinį (*kabat*), aksominę beretę su sidabrine virvele, 4 raudonuosius auksinus, batus ir drabužius (*ubranie*), Rodtas prisipažino pavogęs drabužius. Beretę palikęs Zapyškyje, naujame name, tamsiai mėlynus londoniškius drabužius palikęs už 3 grašius pirmame kaime nuo Vilkijos, bet sakėsi jokių pinigų nevogęs. Uždaromas į kalėjimą iki teismo sprendimo, ir apie tai įrašoma į knygą (734).

Tarp minimų kauniečių drabužių yra ir siūtų iš londoniškos gelumbės ar kitokių užsieninių medžiagų. Londoniškos medžiagos, be abejo, buvo atplukdomos iš Karaliaučiaus. 1561 m. liepos 28 d. žydas Možė Samuelis kaltina vairininką Motiejų Knechtį iš jam patikėtų gabenti 3 rietimų londoniškos gelumbės nuo vieno atsirėžusį kelias uolektis. Norėdamas su vairininku bylinėtis, skundą įrašo į knygą (464, 468). 1561 m. rugsėjo 4 d. vilniečiui Andriui Panioniui (*Puniškiui?*) ir kauniečiui Stasiui Durstiniui duodamas terminas susitarti dėl gelumbės rietimo (596). 1562 m. sausio 21 d. Stanislovas Durstinis, kaip velionio Jono Gudelio žmonos Agnietės globėjas, kaltina vilnietį Andrių Panionį (*Puniškį?*) iš velionio pirkus rietimą raudonos gelumbės už 15 kapų grašių ir nesumokėjus. Gelumbė buvusi padėta pas Petrą Pavioną. Kadangi Andrius nenorėjo prisiekti, kad sumokėjo, gelumbę teismas liepia atiduoti Durstiniui (837). Motiejus Januševičius įvertina teisme Agnietės Gudelienės padėtą raudoną gelumbę 12 kapų grašių (840). Krautuvininkas Masis Janušanis skundė Luką Besmerčių dėl 2 kapų grašių skolos už gelumbę, šiam skolą neigiant, paskirta priesaika, kurią Lukas turi duoti po trijų dienų (102). 1561 m. balandžio 1 d. Kauno pavieta vėliavininkas Jonas Vydra skundžia krautuvininką Augustiną Petrasevičių, nenorėjusį tikėti, kad jam bus sumokėta už juodą gelumbę, kurios paimti Vydra buvo atsiuntęs tarną Vosylių Lintupskį; kitą

dieną Vydra norėjo išsiaiškinti su krautuvininku ir bakstelėjo kardo makštėmis tam į pilvą, o krautuvininkas, šaukdamasis pagalbos, išlėkė iš krautuvės. Vydra pasakojimą prašo įrašyti į knygą, kad galėtų teisiškai išsiaiškinti su krautuvininku (217). 1561 m. birželio 24 d. krautuvininkas Augustinas skundžia Petrą Vaivaikų, kad nesumokėjo už 4 uolektis gelumbės. Petras prisipažįsta, ir tai įrašoma į knygą (388). Dažnai minimas drabužis – londoniškės medžiagos suknelė (563).

Apie kauniečių ir atvykusių iš kitur į Kauną mokytis amatų nemažai žinių iš šios ir kitų Kauno miesto aktų knygų yra pateikęs Zigmantas Kiaupa²⁸, tad čia, kalbėdami apie amatų mokymosi problemas, paminėsime tik keletą pavyzdžių. 1561 m. birželio 3 d. Jankus Žibartanis laiduoja už sūnų, duodamą mokyti batsiuvio amato batsiuviui Jurgiui Jusoniui (507). 1561 m. rugpjūčio 26 d. kunigaikščio Jaroslavo valdinyš Paškus pareiškia jau išmokęs puodžiaus amato, mokytojui Baltramiejui Puodžiui sumokama 2 kapos grašių, ir jis įrašo į knygą, kad pinigų gavo (584). 1561 m. gruodžio 8 d. Barbara Šlezigierienė per siuvėją Matisą, paprašytą draugą, atiduoda mokytis amato savo sūnų audėjui Hanusui Šteleriui 7 metams (793). 1562 m. kovo 10 d. Petras Šukys pareiškia, kad savo sūnų Petrą 6 metams atidavė Hanusui Sankierui mokytis audėjo amato, o, pasibaigus terminui, Hanusas Petriui turi duoti drabužių, kokie bendradarbiui priklauso (898). Jokūbas Gaibeikanis iš Balbieriškių savo sūnų Matulį 4 metams atiduoda mokytis siuvėjo amato Matisui Kienui. Po ketverių metų mokinys turi teisę meistrą palikti (944). 1562 m. liepos 1 d. Stanislovas Suskis vaito įstaigoje pareiškia, kad iš savo brolio Zambrovo paseniūnio Tomo Suskio buvo paėmęs mokytis lietuvių kalbos berniuką Joną Tabeckį, o jam mainais davęs vokietuką mokytis lenkų kalbos. Tam Jonui Tabeckiiui, kai užaugo, buvo patikėjęs visą turtą, tačiau tas neseniai pabėgo neatsiskaitęs ir nepadėkojęs, padaręs apie 30 kapų grašių nuostolį. Norėdamas su juo ateityje bylinėtis, prašo pareiškimą įrašyti į knygą (1034). 1562 m. rugsėjo 5 d. Stanislovas Ambrozevičius iš Topčevo

²⁸ Zigmantas Kiaupa, *Kauno istorija*, t. 1, p. 342–345 ir kt.

280

1563

1328.

6 die Mensis nouembrijs

Marcijū Piotronijū ssiūmion et kiridan dab na
gluže džiūke βa nlašna Helzūka na Dmanšp
liats. Lūmī Jurūzjo liūwīj ktora na Pūjijjia.
ko na do brā nabūjī a tam juwreškora ma jū
na wšytko dobre dmiējij j prjiodjīmaš. agdī
dorošjīr liats βawcs ztrafī sū iēs mledjūmīr.
kšes; kamīj juwreškora opatβerū jī iē jo
tjebamī ma iā jamaš w daz. Ego dal walen
tin βekūz ymēm kamīj juwreškora do
kryg w jzato wjcs. j pīfaj

1329.

20 die nouembrijs

Marcijū skūpīst sūcs; obzatoval do jū lony
nony jfē ramū jzībošjī kīem m jām sūjīm jo
stala wīma dlugū p dīmū g laryj kopj jf
ktojcs jzēm mīadēar. Došjīa Lonyjū
ma jzonalē sū bīcs wīma dlugū p jz jf jf
mīj z ja iēs jzjnamīm jkōzama jzplata na
dlugū p dīwa jz jf jf mīdžīel. Ego dīr Mar
cijū do kryg w jzato wjcs. j pīfaj dū.

Sprawy domowe sławetnego Pana
 Młłsisa Heina Woita Miasta Kowieńskiego
 go Wroku Tysiącz pięćdziesiąt pięć
 Pięćdziesiąt czwartym

1563. Mensis Januarii 4. die

Simon Nardimonię Jęst Grodzian przypo
 zwany Jęst Władomir margina Rudzija z ob
 zallował go. Jęst mu został w imię elugu pę
 nago na zapist swoj który na sju dat. Cze
 rzy kopij gę list. Marzen Rudzija Jęst sju
 obrodwalnie jęst w imię Simonu Wodlia Cze
 graffa swago na to dąngu Czerzy kopij gę list.
 Ktora sju obizal sju i opisał Jan Skoro Lis.
 Ja margina najayst przysli goisodwimi pę
 miedzmi zaplaczicy z gę bę same Simona
 narenrok tbn mēkolo kędy Janke Czerzy kopij
 na ośdacz kęskeni Jęstoni po nagrodzeni
 skodę nękhalow gędy bę naten rok obmienio
 w j mēkolo dat. Go dat. Simon zap. sady do
 kędy gę Władomir Wodlię

Palenkėje atėjęs į vaito įstaigą pareiškia, kad susitarė 6 metus (nuo 1562 m. Sekminių iki 1568 m. Sekminių) mokytis pakirpėjo amato pas pakirpėją Petrą, kuris jį rengs pagal jo paslaugas, o kai išsimokys, Petras turės jam duoti raštą ir drabužių (1063). 1564 m. sausio 18 d. Janušas Zaksenas, Zydelio žentas, su žmona Zofija Zydelaičia duoda mokytis audėjo amato savo sūnų Lorenšą pas audėją Tomą. Tomas jį 5 metus turi rengti, o paskui paleisti sumokėjęs už paslaugas, arba, jeigu norės, dirbti drauge už tinkamą atlygį (1388). 1564 m. vasario 9 d. mūrininkas Motiejus Gudelis 6 metams atiduoda savo sūnų Augustiną tarnauti ir mokytis Dievo Motinos vienuolyno gvardijonui kunigui Petru Biedžyckiui iki 1570 m. Užgavėnių. Gvardijonas įsipareigoja Augustiną rengti ir leisti į lenkišką mokyklą, o jeigu prieš terminą iš Kauno turėtų išvykti, sūnų perduoti tėvui (1398). 1564 m. balandžio 10 d. N. N. atiduoda savo dukrą Daratą 11 metų tarnauti ir mokytis Motiejui Dominykaičiui ir jo žmonai, kurie turi ją rengti. Jeigu pasitaikytų jaunikis, išleisti už vyro aprūpinant reikiama daiktais (1439). 1561 m. birželio 11 d. kunigaikščio Jaroslavo valdinys Paškus praneša sirgęs septynias savaites besimokydamas puodžiaus amato pas Baltramiejų Puodžių. Baltramiejus pažada jį išmokyti amato, jeigu Stanislovas Suskis sumokės pagal susitarimą (333). Barbara Šlezigierienė per paprašytą bičiulį siuvėją Matisą atiduoda 7 metams mokytis amato savo sūnų Venčalą audėjui Hanusui Šteleriui. Šis turi jį aprenkti ir juo rūpintis, o, kai išmoks amato, mokiniui turi duoti gerų drabužių (793).

Pasitaiko vienas kitas įrašas, liudijantis, kad buvo gajūs prietarai, kad ne visada kauniečiai vienas su kitu elgdavosi mandagiai ir pagarbiai. Štai Jasius Gnaužas prašo įrašyti į knygą, kad ateityje turėtų teisę bylinėtis su Elžbieta Staskuviene, nes ji užkerėjo jo karvę (88). Tikriausiai netrukus tą klausimą išsprendė geruoju, nes Staskuvienė vėliau nebeminima. Našlės savo garbę gindavo per pasirinktus globėjus, ypač didelis įžeidimas buvo moterį pavadinti burtininke. Štai Giedra (arba Gendrutė) Martynienė Žibožentienė per tam reikalui

pasirinktą globėją, siuvėją Valentina Winterį skundė Jurgį Šramą, kad ją sugėdino ir įžeidė pavadinęs burtininke. Klausinėjamas Jurgis Šramas nieko bloga negalėjo apie ją pasakyti, tad jam liepta su savo uošve elgtis pagarbiai arba turės mokėti baudą ir bus pasodintas į kalėjimą. Tą sprendimą Giedra paprašė įrašyti į knygą (476). Tačiau Jurgis Šramas po kurio laiko pareiškia, kad jo uošvė Žibožentienė yra bloga, nepagarbi ir nori jį išgyvendinti iš šio pasaulio, kaip ir savo pirmąjį vyrą, ir jis norės tai įrodyti (727). Jis kaltina uošvę, kad ji užpylė jam akis. Ši teisinasi, jog neleidusi jam mušti jos dukters, jo žmonos, tai jis lindęs į namus pro langą kaip piktadarys, ir ji ant jo išpylusi alaus likučius (728). O moterys, dažniausiai skundžiamos dėl to, kad kažką nepagarbaus pasakydavo apie kitas, dažniausiai atvykusios pas vaitą išsigindavo, sakydamos, jog nieko bloga negali pasakyti (720). Vis dėlto nesutarimai ne visuomet baigdavosi laimingai, ypač kuo nors išsiskiriančioms iš kitų. 1563 m. spalio 18 d. kaunietė panelė Kotryna, vaikštinėdama po miestą, dalijo kažkokias vaistažoles, tad pasodinta į miesto kalėjimą; suolininkų apklausiamą aiškino, kad išgydžiusi poną Knebelį, Kasparo Lybnerio žmoną, Dirkienę Mejerienę. Klausiamą, kas ją išmokė, atsakė, kad velnias, kuris buvo atėjęs naktį. Po apklausos vėl uždaroma į kalėjimą iki bylos sprendimo (1317)²⁹. Jonienė Miešalienė kaltina Oną Stilakienę, kad ši ją išplūdo nepadoriais žodžiais, kai paprašė gražinti pusšesto grašio skolą. Ona neigia ir sako nieko bloga apie Jonienę nežinanti. Vaitas liepia susitaikyti arba skirs baudą ir pasodins į kalėjimą (756). Kartais ir vyrai skųsdavosi dėl moterų liežuvio nelaikymo. Stasys Miltabarzdis skundė Zofiją Vaitkuvienę, kad nepagarbiais žodžiais niekino jo gerą vardą, vadino jį piktadariu, tačiau ši išsigynė nevedinusi nei jo, nei žmonos piktadariais ir apie juos nežinanti nieko bloga. Stasys jos pareiškimą paprašo įrašyti į vaito knygą (385).

Vaito knygos buvo labai svarbus šaltinis, kai nebūdavo liudytojų. Antai Augustinas Pašulaniš kaltina Joną Voverėlę, kad negražina 50

²⁹ Skelbta: *Raganų teismai Lietuvoje, (Lietuvos teisės paminklai, 2)*, parengė Konstantinas Jablonskis, Rimantas Jasas, Vilnius: Mintis, 1987, p. 74–75.

grašių, šiam skolos nepripažįstant, Augustinas nori remtis senojo vaito Jurgio Pečiugos knygomis, ir byla atidedama iki kitos dienos (494). Martynas Petronis, remdamasis senojo vaito knygomis, kaltina Petrą Juchnonį dėl prieš 8 metus padarytos žalos už kapą grašių bei reikalauja atlyginti ir 24 grašius teismo išlaidų (519). Todėl, kai tik kildavo koks nesutarimas, tuoj būdavo skubama tai fiksuoti. Svarbios buvo net ir smulkmenos. Pavyzdžiui, Barbora Albrechtienė, davusi siuvėjienei Zuzanai Kornelienei suverpti už 4 kapas ir sumokėjusi 40 grašių avansą, bet, greit nesulaukusi siūlų, su verpėja aiškinosi pas vaitą. Zuzana pripažino gavusi avansą ir patvirtino, kad pusė darbo jau padaryta, o Barbora apie tai paprašė įrašyti į knygą (1427). Ne visada moterų ginčai baigdavosi įrašymu į knygą. Štai Kotryna Jonienė Domykienė kaltino Elžbietą Gustienę Pasiulianienę dėl 7 kapų 20 grašių skolos. Elžbieta skolą pripažino, ir jai liepiama sumokėti po 6 savaičių. Kadangi Elžbieta neturi laiduotojo, Kotryna ja nepasitiki, tad Elžbieta ją sodina į kalėjimą (1041).

Įprastas dalykas buvo vaikų atidavimas tarnauti keleriems metams, paimant tam tikrą užmokestį. Štai 1562 m. kovo 18 d. Gendruta Jokūbienė Dūdienė per tam reikalui pasišauktą bičiulį, miesto rusų raštininką Mikalojų Tvornikavičių, savo dukrą Daratą už 70 grašių įkeičia (*zastawila*) burmistrui Šimkui Gradauskui ir jo žmonai Reginei. Darata turi sąžiningai Gradauskams tarnauti, o jie turi ją rengti ir ja rūpintis pagal luomą, o jeigu pasitaikytų jaunikis, ją išleisti už vyro aprūpindami kuo reikia, atsižvelgdami į jos patarnavimus (907). 1562 m. lapkričio 26 d. Janis Miešala susitaria su Ona Joniene Kraujeliene, kad jos sūnus Jonelis, pas jį atitarnavęs 5 metus, tarnaus dar 5 metus (iki 1567 m. šv. Mikalojaus dienos). Miešala pažada jį rengti ir, pasibaigus terminui, duoti 3 kapas grašių (1094). 1562 m. lapkričio 29 d. Mikalojus Rychložentis su žmona Marina atiduoda savo dukrą Zofiją 5 metams tarnauti ir auklėti Andriui Liesnevskiui, paseniūnio Stanislovo Holubickio tarnautojui. Liesnevskis turi jai duoti drabužių ir aprūpinti kitais dalykais, o jeigu pasitaikytų proga, ją išleisti už

vyro, turėtų aprūpinti jai reikalingais daiktais, atsižvelgdamas į jos patarnavimus (1096). Šiuo atveju apie užmokestį tėvams neužsiminta. 1562 m. gruodžio 3 d. Stanislovas Podaras su žmona Ona pareiškia, kad buvo davę savo dukrą Daratą Sebastijonui Kavoliui tarnauti 7 metams ir, jai jau atitarnavus 4 metus, palieka tarnauti iki 1567 metų, o už tarnybą Sebastijonas žada duoti dvi sukneles, keturias pagalves, dvi pūkines antklodes ir marškinių savo nuožiūra (1098). 1563 m. balandžio 27 d. Kauno pavieto žemininkė Barbora Naučavičienė per Venclovą Matijošaitį iš Tautvilonių atiduoda savo mergaitę Magdaleną auklėti ir tarnauti 10 metų Dionizui Wonderheidenui ir žmonai. Magdalena turi jiems tarnauti, kaip padoriai mergaitei pridera. O jeigu prieš pasibaigiant 10 metų terminui atsirastų jaunikis, Dionizas pažada išleisti ją už vyro ir aprūpinti, kuo reikia, atsižvelgdamas į jos tarnybą (1199). 1563 m. lapkričio 6 d. Motiejus Petravičius iš Šilainių (*s. Silieniow* ?) nuo Kėdainių atiduoda 12 metų tarnauti ir mokytis savo dukrą Elžbietą poniai Jurgienei Veselienei. Elžbiete turi tarnauti, kaip pridera padoriai mergaitei, o Veselienė – ją gerai auklėti ir rengti. O kai sulauks pilnametystės, ir pasitaikys jaunikis, Jurgienė Veselienė turi ją išleisti už vyro aprūpinusi tuo, ko reikia. Tą susitarimą ponios Veselienės vardu paprašė įrašyti Valentinas Bekeris (1328). Jonas Kodžius su žmona Kotryna balniui Jurgiui ir jo žmonai duoda 7 metams tarnauti savo dukrą Elžbietą. Praėjus 7 metams, balnius pažada išleisti ją už vyro (141). Jono Rudžio žmona Gieruta su vyru 8 metams atidavė savo dukrą Liuciją tarnauti ir auklėti audėjui Giertui, šis pažadėjo ją rengti pagal jos luomą ir patarnavimus (turėjo tarnauti, kaip pridera padoriai mergelei), o, pasibaigus terminui ir pasitaikius jauniui, pažadėjo duoti paprastos medžiagos suknelę, juodos gelumbės apsiaustą ir patalynės pagal galimybes (363). Agnietė Stasiene Čigonienė su vyru atidavė tarnauti 5 metams ir auklėti Grigui Hinčai dukrą Liuciją, o tas pažadėjo ją aprūpinti drabužiais, o jeigu atsirastų jaunikis – aprūpinti viskuo reikalingu (636). 1562 m. vasario 16 d. Jadvyga Utkavienė per savo dieverį Jurgį Jankūną ir kūmą Motiejų

Gudą pareiškia, kad savo dukrą Eleną 7 metams atidavė tarnauti Elžbietai Chominai, o kai ateis laikas išleisti ją už vyro, Chomina duos jai reikalingų drabužių – paprastos medžiagos suknelę, moterišką rudinę (sermėgą), po 5 moteriškus ir vyriškus marškinius, pūkinę antklodę ir 3 pagalves, 2 paklodes, 5 prijuostes, 5 rankšluosčius, 5 kykus (čepčius) ir 5 nuometus. O jeigu Elžbieta Chomina mirtų, tada Elenai turėtų viską atiduoti tas, kuris paveldės Elžbietos turtą (859). Vaikai, duoti tarnauti svetimiems, kartais neištvėdavo sunkaus darbo. Štai Petras Rudis atėjo įrašyti į knygą skundą, kad jam duota auklėti ir išleisti už vyro mergelė Elžbieta pabėgo (155). Ne visos atiduotos tarnauti mergelės norėdavo laukti jaunikio. Siuvėjas Matisas prašė įrašyti į knygą, kad jo tarnaitė Ona Stasiūtė, „paimta išleisti už vyro“, jokiū būdu nesutinka daugiau tarnauti bei laukti išleidžiama už vyro, ir apie tai pati ir per dėdes, pas kuriuos nori toliau gyventi, pranešė vaito įstaigoje. Siuvėjas Matisas vis dėlto žada jai iš geros širdies nupirkti londoniškę suknelę, jeigu ji gyvens pas dėdes, taip pat pažada duoti patalynės ir kitų daiktų, kai tekės, tačiau nenori, kad ji tarnautų kam nors kitam mieste, nes jis ją išauklėjęs jam tarnauti (887).

Už padarytus nuostolius, žaizdas ir pan. reikėdavo materialiai atsiskaityti. Štai 1563 m. spalio 23 d. Darata Kumelienė per Vaitiekių Jurgaitį ir Baltramiejų Mikelaitį pranešė vaito įstaigai, kad Frančekas Kževskis už peršovimą iš arkebuzos, patirtą skausmą ir nuostolius atsiskaitė sumokėjęs 2 kapas be 10 grašių, o kitą antradienį atsiųs dar 10 grašių, statinę rugių ir pusę statinės miežių (1321). Tarėjo Jono Tolstiko tarnas Vaitiekus Janavičius, bijodamas dėl savo sveikatos ir gyvybės, prašė įrašyti į knygą, kad Mykolo Šinbelio sūnus Frančekas, atvykęs su dviem draugais prie pirties, kur jis prausėsi, norėjo nušauti iš arkebuzos, dūrė kardu į langą, jį išdaužė ir grasino (745). Tarėjas Jonas Zadora skundėsi, kad vakare, apie 8 valandą, jam būnant burmistro Simono Gradausko namuose Dirvėnų tįjūno Jono Gradausko tarnautojas Jonas Gradauskas jį be jokios priežasties įžeidė ir, išsitraukęs kardą, kirto, tačiau jam likimas buvęs

gailestingas ir jis suspėjęs užsidengti švininiu indu. Norėdamas su tuo ponu Gradausku bylinėtis, Zadora prašė jo pasakojimą įrašyti į knygą (572).

Neįstengiantieji atiduoti skolų, jeigu neturėdavo laiduotojų, būdavo sodinami į kalėjimą, kol kas nors už juos skolas gražindavo. 1562 m. spalio 14 d. vaitas Matisas Heinas, atėjęs pas lentvaitį Andrių Kleperį, skundė Jasių Rudį ir jo žmoną bei prašė įrašyti į knygą, kad jis Micheliui Tyčkai išpirkęs sėdintį kalėjime dėl skolos Rudį, o už tuos pinigus Rudis su žmona jam įkeitę sūnų, kuris turėjęs tarnauti kol atitarnaus tėvų skolą, tačiau sūnus pabėgo, o skola liko (1070). O štai Stanislovas Brakaruška, kalinamas dėl 7 kapų grašių skolos už laštą druskos, išleidžiamas, nes už jį sėdėti ateina žmona (341).

1562 m. balandžio 1 d. Kauno pavieto vėliavininkas Jonas Vydra (lietuviškai turbūt Ūdra ar Ūdris) patvirtina, kad ponas burmistras Bernotas Betneris sumokėjo 5 kapas grašių už Motiejų Jokūbaitį iš Žaslių valsčiaus, įkeistą Vydrai, bet šis, neištarnavęs 9 metų, pabėgo. Už padarytą žalą Motiejaus tėvas Jokūbas Paškevičius pažada tarnauti Vydrai dvejus metus, po dvi dienas kas savaitę, su kumele, o jį, kaip ir kitus samdinius, maitinti turi Vydra (922). O pats kaltininkas Motiejus Paškevičius pažada penkerius metus (nuo šv. Mikalojaus 1561 m. iki to paties termino 1566 m.) tarnauti burmistrai Bernotui Betneriui už tas 5 kapas grašių, už jį sumokėtų vėliavininkui Jonui Vydrai, o burmistras pažada kasmet Motiejui dar mokėti po kapą grašių. Už Motiejų laiduoja jo tėvas Jokūbas Paškevičius (924). Suolininko Dirko Mejerio pasodintą į kalėjimą už skolą Martyną Janonį už kapą ir 6 grašius 1561 m. birželio 6 d. išperka vaitas Motiejus Heinas, o Martynas už tai jam turi tarnauti iki Visų Šventųjų dienos, o paskui Heinas dar žada sumokėti 14 grašių (509).

Sėdėjęs kalėjime Petras Putvilaitis už 14 kapų ir 10 grašių skolą Simonui Šimtakapiui 1562 m. kovo 28 d. paleidžiamas, nes pažada Simonui tarnauti dvejus metus nuo Velykų iki Velykų vairininku ir samdiniu, už metus atskaičiuojant 6 kapas skolos. Simonas pažada

kasmet jam paskolinti po puskapį grašių, už kuriuos po dvejų metų turės irgi atitarnauti. Be to, Petrui leidžiama į vytinę pasiimti statinę druskos ir dėl savęs, o už lydomą vašką jam tenka kas trečias pinigėlis pelno. Petras tarnybos laikotarpiu pažada be Simono leidimo negerti nei midaus, nei alaus, nei degtinės, o jeigu bus pastebėtas geriantis, turės sėdėti cypėje (*w teliesu*³⁰) tris savaites (918). 1562 m. kovo 28 d. Simonas Šimtakapis pažada kalviui Mikeliui Jurgianiui už Rymelį per du kartus sumokėti po 70 grašių, be to, Rymelis dar skolingas Šimtakapiui 30 kapų grašių, ir už tuos pinigus Rymelis turi tarnauti Šimtakapiui vytinėje ar prekiaudamas, kol bus padengta skola. Nebus galima gerti nei dancigiško, nei karaliaučiško, nei lietuviško šviesaus alaus, nei degtinės, nebent duotų Šimtakapis. Nusizengęs toms sąlygoms, bus trims savaitėms sodinamas į cypę (*w theliessu*) (919).

Valdovui priklausanti Kauno pilis tuo metu buvo paseniūnio žinioje, ten buvo ir pilies teismo kalėjimas (paseniūnis ir vadovaudavo pilies teismui). 1561 m. sausio 16 d. įrašė minimas pilies kalėjime sėdėjęs Povilas Plytnikas (28). Pilyje tuo metu vyko kažkokie remonto ar statybos darbai. 1561 m. sausio 17 d. Martynas Grudyna sutinka dirbti Kauno pilies mūrininku (ką konkrečiai mūrijo, įrašė nenurodoma) už 10 grašių per savaitę iki Velykų, o nuo Velykų iki šv. Martyno (lapkričio 11 d.) – už 18 grašių, ir maitintis savo maistu. Mokėti turėjo karaliaus malūnininkas Petras Italas (*Wloch*), pinigų padėdamas vaito įstaigoje (40). Pilies mūrėjimo darbai, matyt, tęsėsi dar kelerius metus. 1563 m. rugpjūčio 16 d. Petras Pažūsis (*Pasusis*) patvirtino vaito įstaigoje, kad pardavė 600 statinių kalkių (statinė po 2 grašius) Kauno paseniūniui Stanislovui Holubickiui pilies statybai, Holubickis jam sumokėjo 20 kapų grašių ir su juo visiškai atsiskaitė. Paseniūnis paprašė apie tai įrašyti į knygą (1282).

Į ginčus, jeigu jie nebūdavo išsprendžiami tarpusavyje, būdavo įtraukiami ir pašaliniai asmenys, taikintojai, kartais net po kelis iš

³⁰ Žodynuose nerandamas kalėjimo pavadinimas (*w teliesu*, kitame dok. *w theliessu*) galbūt kilęs iš vok. žodžio *Zell* [?].

abiejų pusių. Taikantis Andriui Dieneliškiui su Jurgiu Lukoševičium (šis sužeidė Andriui ranką), iš abiejų pusių dalyvavo po tris taikytojus. Kadangi Andrius nemažai išleido bylinėdamasis, mokėjo balbieriu už gydymą, be to, negalėjo dirbti 48 savaites, taikintojai sutarė, kad artimiausią šeštadienį Jurgis turi sumokėti Andriui 16 kapų grašių vaito įstaigoje arba kur norės. Jeigu to susitarimo nebūtų laikomasi ir atsilyginta, Jurgis turėtų sumokėti į karaliaus išdą 100 raudonųjų auksinų, rotušei 50 auksinų, o špitolei duoti laštą miltų. O Andrius nebeturi niekada Jurgio šaukti į teismą, bet abu turi gyventi taikoje, kaip kad vienas kitam paspaudė ranką. Susitarimas abiejų šalių prašymu įrašytas į knygą (23). Zofijai Mikalojienei Prisemivienei ir jos vyrui bylinėjantis dėl Zofijos dukters pirktų daiktų (kokių, nenurodoma) iš Zofijos Bernotavičiūtės (matyt, tarnavusios Zastautaniams) ir dėl to padarytos žalos Stanislovui Zastautanieniui, Prisemivienei atstovavo Šimkus Slamčas, o Zastautanieniui Jonas Slekorius ir Stasys Durstinis. Buvo sutarta, kad žalą Prisemivienė turi atlyginti sumokėdama Zastautanieniui 70 lietuviškų grašių. Abi šalys sutiko, kad būtų įrašyta į knygą, tačiau jeigu kuri nors pusė nesilaikys susitarimo, turės duoti rotušei 10000 plytų, o špitolei pusę lašto miltų, ir vis tiek toliau laikytis susitarimo (497). Dėl Ramygaloje sulaikytų prekių Kotrynai Budienei atstovavę Stanislovas Gradauskas ir Baltramiejus Betneris susitarė su krautuvininkės Kotrynos fon Špolen (*von Spholen*) ir Stanislovo Rimkevičiaus atstovais Baltramiejum Ravu bei dar trimis taikintojais, kad Budienei turi būti atlyginti nuostoliai, įvertinti pusšėstos kapos grašių, o jeigu kuri nors šalis to susitarimo nesilaikytų, turėtų sumokėti karaliui 100 lenkiškų auksinų, rotušei 5000 plytų, špitolei 6 statines miltų (1200). 10000 plytų rotušei būtų turėję duoti ir Vaitiekus Janavičius su žmona bei Ansas Krinikas su žmona, jeigu būtų vienas kitam pasakę įžeidžiančių žodžių (540). Tiek pat plytų rotušei turėtų duoti Jurgis Šramas su žmona Gendroute, už 6 kapas grašių pardavę savo vergę (*niewolnica*) Niedielką su sūnum Sebastijonu Januškaiti Skyliasiuviui, jeigu parduotus žmones jie ar jų artimieji dar norėtų

atsiimti (836). Seserims Kotrynai Mykolienei ir Margaritai Grigienei per tarpininkus pasidalijus turtą, taip pat nustatoma, kad pažeidusi susitarimą šalis rotušei turėtų duoti 3000 plytų, o špitolei – pusę lašto miltų (1361). Tarpininkai, sutaikę Lorenčą Hayzaką ir audėją Hanusą dėl peštynių, pastarajam atlyginus Lorencui žalą, numatė baudą: jeigu kuris nors taikos susitarimą sulaužys, turės rotušei duoti 10000 plytų, špitolei laštą miltų (293). Motiejui Maniukaičiui susitarus su Mikalojum Šostaku, kad pastarasis nustatytais terminais sumokės Maniukaičiui už 9 kapas irklų (*paczyn*), o jeigu laiku nesumokėtų, turėtų duoti rotušei 10000 plytų, špitolei laštą miltų ir vaitui lenkišką griviną; abiejų šalių pageidavimu susitarimas įrašomas į knygą (397).

Atrodo, kad daliai kauniečių sėdėti kalėjime buvo įprasta – jie dažnai buvo sodinami dėl menkiausios smulkmenos, kelių grašių skolos. 1561 m. rugsėjo 12 d. Andrius Jurgianis, penkias savaites išlaikęs kalėjime savo aludarį Jukną dėl nepaklusnumo, jį išleido laidavus Stanislovui Sausagalviui ir Jurgiui Konrataniumi bei pažadėjus, kad atitarnaus, o jeigu netarnautų, mokės lenkišką griviną baudos ir Jurgianiumi atlygins nuostolius (607). Kai kurie, nenorėdami vykdyti pažadų ir vargintis ieškodami tų, už kuriuos laidavo, mieliau pasirinkdavo kalėjimą. 1561 m. rugsėjo 19 d. Andrius Dopkevičius kaltino Chomą Ivanovičių, pagal įsipareigojimą neatvedusį į teismą Motiejaus Sasiečianio. Ivanovičius pareiškė geriau sėsiąs į rotušės kalėjimą, bet nemokėsiąs ir neatvesiąs Motiejaus, ir vaitas jam leido pasėdėti, tačiau Andrius pasiliko teisę ieškoti žalos, kurią jam padarė moteris, atlyginimo – tą moterį Sasiečianis irgi turėjo atvesti į teismą (623).

Vienas kitas patekdavo į kalėjimą ir Prūsijoje. Petro Butkaus vairininkas Povilas Saulius kaltino Petrą Miltabarzdį, kad jį Tilžėje primušė, apipešiojo barzdą, pasodino į kalėjimą, ir ten sėdėjęs tris dienas ir tris naktis, kol sumokėjęs šaltyšiui 6 grivinas, o iš neprižiūrėtos valtys dingę rudinė, auliniai batai, palaidinė, treji marškiniai (738).

Sėdintieji kalėjime ne visada turėdavo giminių ar draugų, kurie jiems pristatytų maisto. Štai druskius Kasperas Naručanis, kuris buvo

pasodintas į kalėjimą dėl žalos Stanislovui Žoravskiui, paleidžiamas vos gyvas, nes 14 savaičių, kaip paliudijo kalėjimo prižiūrėtojas Martynas Bolzanas, jo niekas nemaitino (915). Urbonas Balamutas, kurį į kalėjimą buvo pasodinęs karaliaus šunininkas Jonas iš Valkininkų, paleidžiamas, nes šešias savaites jo niekas nemaitino. Už jį laiduoja ponas Andrius Ilgauskas, pažadėjęs pristatyti į teismą, kai reikės. Balamutas perduotas Ilgausko tarnautojui Bohušui Kvedaravičiui (920). Griciaus Punionio pasodintas į kalėjimą Grigas Paciūnas iš Ariogalos, turėjęs už dviejų savaičių atvesti liudytojus, jų neatvedė (kadangi sėdėjo kalėjime, turbūt už jį atvesti nebuvo kam?), o Punionis nei pats atvyko, nei maitino kalinį, nors tas sėdėjo daugiau kaip metus, tad Paciūnas buvo paleistas pažadėjęs tarnauti vaitui (440). Skultų meistras (dailidė) Grigas Miltabarzdis paleidžiamas iš kalėjimo, kuriame sėdėjo dėl 82 grašių skolos skultų meistriui Šimkui (Šimui) Gudeliui. Skola sėdint cypėje dėl baudos ir maitinimo išaugo iki pusantros kapos ir trijų grašių, už tą sumą Grigas pažada tarnauti valtyje, o Šimkus turi jam atskaičiuoti dalį skolos po kiekvieno reiso (504).

Neturėdami pinigų atsilyginti už gydymą irgi turėdavo atitarnauti geradariui. Ignacas Apanasovičius šaukia į teismą tarpininkus tarp jo ir Vaskos Jaskevičiaus, kad sužinotų, ką jie nusprendė. Atsižvelgę į tai, kad Ignacas metus maitino ir gydė Vaską, jie nusprendė, jog Vaska turi jam tarnauti nuo 1561 m. Kalėdų iki 1563 m. Kalėdų. Vaska sutinka tarnauti ir kentėti, ką nusprendė tarpininkai, ir niekur be Ignaco žinios nepasitraukti (913).

Pasitaikydavo skundų dėl pažadų netesėjimo. Miestietę Agnietę Petrienę Vaivaikienę skundė Trakų pavieto bajoras Jonas Hrinkevičius, atstovaujantis Šimkui Mackavičiui, kad ji žadėjusi už Šimkaus išleisti sesers dukrą, o išleidusi už kito, todėl Šimkus turėjęs nuostolių. Įrodžius, kad jos vyras apie pažadus nieko nežinojo, Agnietė buvo išteisinta, nes pagal Magdeburgo teisę žmona be vyro nieko negalinti spręsti (1113).

Kaip tais laikais buvo įprasta, dažnas miestietis turėjo signetą, kuriuo antspauduodavo laiškus ar dėdavo vietoje parašo, tačiau ne

visi rūpinosi signetų saugumu. 1564 m. sausio 5 d. suolininkas Jurgis Seperis šaukė į teismą buvusią vaikų auklę Jadvygą Mikalojienę ir klausinėjo, kur dingo jo auksinis signetas, kurį jis davęs savo vaikui pažaisti. Paaiškėjo, kad signetą radusi Bertramo Tevuso tarnaitė Jadvyga ir atidavusi Margaritai Bagdonienei. Ši, klausiamą, kur padėjo signetą, visaip išsisukinėjo, bet pagaliau pasakė, kad pardavusi auksakaliui Hanusui, tačiau jis neprisipažįsta pirkęs ir sako neprisimenąs. Kadangi Bagdonienė negali pristatyti liudytojo, iki teismo sprendimo uždaroma į kalėjimą (1371). 1564 m. kovo 14 d. Stanislovas Gradauskas papasakoja, kad Povilo Baltramiejaičio žmona į namus įsileidusi kažkokį svečią, jos vyro sesers vyrą, ir praėjusį penktadienį, kai prie atviros skrynelės tvarkęs registrus, tas paėmęs jo auksinį žiedą su asilo galvos atvaizdu ir dviem raidėm SG. Norėdamas apsidrausti ir baimindamasis, kad gali atsirasti kokių dokumentų, pažymėtų tokiu signetu, Gradauskas apie tai įrašo į knygą, kad tokie raštai būtų pripažįstami negaliojančiais (1417).

Pasitaikydavo peštynių, žaizdų, mėlynų. Nukentėjusiųjų per peštynes apžiūrėti buvo siunčiami suolininkai, jie po apžiūros įrašydavo (arba per prisiekusius miesto tarnus perduodavo įrašyti) į knygą, kokias matė žaizdas ir ką kaltina sužeistasis (182, 285, 286, 369 ir t. t.). Moteris apžiūrėdavo suolininko žmona Kleperienė. 1561 m. vasario 19 d. (trečiadienį) Hanuso Kopfo tarnautojas Petras Sopalskis skundėsi, kad Stanislovas Žibartonis jį primušė ir sužeidė. Suolininkas Andris Klepperis, apžiūrėjęs primuštąjį, įrašė į knygas, kad primuštasis, kai pasveiks, galėtų bylinėtis su skriaudiku. Suolininkas konstatavo matęs kraujuojančią pusę piršto ilgio žaizdą viršugalvyje (115). Kitą dieną (ketvirtadienį) Stanislovui Žibartoniui paskiriama, kad pirmadienį (02 24) prisiektų, jog ne jis pradėjo muštynes ir gal Petro nesužeidė (117). Tačiau paskirtą dieną Stanislovas Žibartonis neatvyksta prisiekti, tad Petras Sopalskis apie savo atvykimą išklaisyti priesaikos įrašo į knygą (128). Apie tolesnį jų bylinėjimąsi žinių nėra. Sužeistiesiems dažnai buvo reikalingos balbieriaus paslaugos.

Štai Antanas Aleknonis šaukė į vaito įstaigą balbierių Hanusą Šulą (*Schul*) ir prašė patvirtinti, kad jam atlyginta už prieš trejus metus kelte Baltramiejaus Tomaičio primušto Jono Gradausko tarnautojo Visockio gydymą, už kurį mokėjo Aleknonis. Balbierius Hanusas pripažino, kad iš Aleknonio gavo dvi kapas grašių. Aleknonis apie tai paprašė įrašyti į knygą, kad vėliau galėtų tartis su Baltramiejum dėl tų dviejų kapų grašių ir kitų išlaidų atlyginimo (260). O moksleivis (*scholarz*) Fabianas pažada balbieriui Hanusui sumokėti 20 grašių už Ivano Barsukavičiaus, kurį sužeidė Fabiano draugas Jonas Barsčevskis, gydymą (261). Pasitaikydavo atvykėliams susirgti ir pasidaryti skolų. Štai 1562 m. liepos 9 d. tauragiškis Laurynas Lizaitis vaito knygoje įrašo, kad susirgęs iš kauniečio Šimkaus Tomkaičio vaistams pasiskolina 3 kapas grašių, už kurias dvejus metus atidirbs, kai pasveiks, o Šimkus jam duos maisto. O jeigu Viešpats Dievas jam atsiųstų mirtį, tada Šimkui turi sumokėti jo sesuo Margarita Subinaitienė iš jam priklausančios turto dalies Tauragėje (1039). Susirgus svetur, gydymas brangiai kainuodavo. Štai Tomas Šermukšnianis už brolio Jono vaistus Karaliaučiaus miestiečiui Povilui Jordanui sumokėjo pusantros kapos lietuviškų grašių ir 20 prūsiškų grivinų (1205). Galima manyti, kad Jonas Šermukšnianis susirgo Karaliaučiuje, o pakvitavimą, kad atsilyginta už vaistus, Tomas įrašė Kauno vaito knygoje.

Peštynės kildavo ne tik tarp miestiečių, jas sukeldavo ir įkaušę pakeleivingi ar dezertyravę kareiviai. 1561 m. lapkričio 18 d. Simonas Šimtakapis iškvietė miesto sargybą, nes grįžtantys iš Livonijos karo ir puotaujantys jo namuose lenkai trikdė miesto rimtį. Sargybai įėjus, lenkai puolė ją mušti, aludariui Žydeliui nukirto didįjį pirštą, Paševskio samdiniui sužeidė galvą. Kažkas Mergelės Marijos bažnyčioje pradėjo skambinti varpais. Vienas lenkas, atvestas į vaito įstaigą, negalėjo ištarti nė žodžio, ir vaitas liepė jo nesodinti į kalėjimą, o vesti pas balbierių apžiūrėti žaizdų, kitas buvo užmuštas; atvedami 3 pabalnoti arkliai, atnešamas lapės kailiais pamuštas apsiaustas, sidabruotos kardo makštyš be kardo ir tuščias arkebuzos dėklas (748). Kitą dieną, lapkričio 19-ąją,

Stanislovo Cvikovskio kuopos kariai Jonas Gnoienskis, Baltazaras Konarskis ir Stanislovas Spitariskis pasiima Jono Dembnickio daiktus, atneštus Simono Šimtakapio, o trūkstatų turi teisę ieškoti; apie daiktų gražinimą į knygą liepia įrašyti vaitas (750).

1561 m. birželio 6 d. rotmistras Adomas Oborskis šaukia į teisimą Motiejų Žibartonį Čiupą, apnakvydinusį pėstininkus, kurie ten nunešę 2 kardus, mundurą ir dėl to padarę 5 kapas grašių nuostolį. Nusprendžiama, kad Motiejus turi po trijų dienų prisiekti, jog pėstininkai ir šinkorka 3 naktų nenakvojo (530). 1561 m. rugpjūčio 3 d. Valentinas Dziezažinskis pasakoja sutikęs pėstininką, vardu Žeimis, pabėgusį su kitais iš Livonijos Cėsio pilies ir padariusį 20 kapų grašių žalą, norėjęs sugauti, bet tik arklį atvedęs į teisimą (544).

1563 m. sausio 25 d. Vilkijos pavieto žemininkai Lukas ir Jonas Jokūbaičiai bei Jonas Stanislovaitis skundžia kaunietį Joną Dominykaitį, jog vykdami į karą buvo užsukę pas jį išgerti midaus ir už jį sumokėję, tačiau išeinant buvę primušti, sužeisti, o du net užmušti, be to, per tas muštynes jiems dingę 5 šarvai, 3 arkebuzos, 3 ietys, 3 pilkos japončos (*opończa*), o Lukui – 6 kapos grašių, paprastas kardas, avikailio kailiniai, auksinta ietis, 3 kepurės, apsiūtos bebros kailiuku. Lukas reikalavo, kad būtų apžiūrėtos jo žaizdos. Suolininkas Dirkas Mejeris apžiūrėjo jo žaizdas ir per prisiekusįjį miesto tarną Augustiną įrašė į knygą, kad matė nuo kaktos nuplėštą odą ir petyje kraujuojančią durtinę žaizdą, – durta ietimi ar peiliu. Norėdamas, kad būtų nubaustas Jonas Dominykaitis, kurio namuose įvyko muštynės, jis prašo įrašyti į knygą, kad vėliau galėtų ieškoti teisybės teisme (1139). O kitą dieną Jonas Dominykaitis kaltina vykstančius į karą tuos pačius Vilkijos pavieto žemininkus Luką ir Joną Jokūbaičius ir Joną Stanislovaitį dėl šaudymo iš arkebuzų ir pro langus, vartų bei stulpų kapojimo. Pasiūsti suolininkai grįžę aprašė, ką matė, – kirčių ir dūrių žymes bei kulkų skylės vartuose, tvorose ir sienose. Dominykaičiui prašant, įrašo į knygą, kad jis galėtų su triukšmadariais bylinėtis (1144). Matyt, taip bajorai naktį treniravosi kautis su priešais.

Į karo tarnybą Livonijoje buvo verbuojami ir vietiniai ar kitų vietovių žmonės, sėdintys kalėjime. 1561 m. gruodžio 19 d. tilžiškį odadirbį ir Šimkų Petraitį, sėdėjusius kalėjime už skolas, išvaduoja dešimtininkas Jonas Matjošaitis, už juos sumokėdamas po 20 grašių Židiškienės žentui Stasiui, už tai jie sutinka tarnauti pėstininkais pusmetį Livonijoje; jeigu pabėgtų, turėtų kentėti pagal teisę (821). Tą pačią dieną Jonas Matjošaitis išvaduoja iš kalėjimo Joną Šutkų (*Schutkus*) ir, sumokėjęs už jį Petro Putvilaičio žmonai, užverbuoja į karo tarnybą pėstininku Livonijoje (822).

Mieste gyvenantys bajorai nepriklausė miesto jurisdikcijai. Tai galima iliustruoti tokiu pavyzdžiu. Pono Hanuso Kopfo³¹ piemuo Januška sučiuptas dėl Andriaus Kikonio daiktų – 2 rudinių, suknelės, odinio durtinio, batų, piniginės (kalitos) su 40 grašių, dviejų viršutinių drabužių – vagystės, pavogęs neprisipažįsta ir miesto tarno Jurgio Rudžionio vedamas pas liudytoją Andriaus Oršuliškio žmoną, pakeičiui sprunka ir įbėga į Hanuso Kopfo namus šaukdamasis pagalbos. Išlėkusi Hanuso Kopfo žmona pareiškia miesto tarnui, kad tas neturi jokios teisės teisti jos tarną. Andriui Kikoniumi nelieka nieko kita, tik apie tai įrašyti į knygą (111).

1561 m. birželio 3 d. Stasys Kelpšūnas parsisamdo už 8 grašius per savaitę skultų meistrui Martynui Digniui padėti gaminti vytines ir gauna 8 grašius avanso, o jeigu nebūtų darbo, tada už tą patį atlyginimą turėtų su Martynu plaukti vytine į reišus (506). Ne visi samdiniai ištvėrdavo iki sutarto termino. Dažnai, gavę kelis grašius avanso, atlikti darbo nenorėdavo, pabėgdavo, atpažinti ir sugauti stodavo prieš teisumą, dažniausiai neturėdavo, kas už juos galėtų laiduoti, tad neribotam laikui būdavo sodinami į kalėjimą, kol kas nors pasigailėjęs išpirkdavo, bet tada gyvenimo ratas prasidėdavo iš naujo – vėl turėdavo tarnauti išpirkėjui ar maitintojui, kol vėl apsigovę pasprukdavo. Kauno turgus buvo ta vieta, kur atvykdavo savo gaminių pardavėjai ar pirkėjai, taip pat šlaistėsi ir įvairaus plauko perėjūnai, pabėgę nuo

³¹ Karaliaus įgaliotinis LDK miško paruošų darbams prižiūrėti.

savo darbdavių samdiniai, vagiškai, vogtų arklių pardavėjai, pabėgę baudžiauninkai ar vergai, kol juos kas nors atpažindavo, suspėdavo sučiupti ir uždaryti į rotušės kalėjimą.

Taigi pusketvirtų metų Kauno vaito įrašų knygoje užfiksuotas to laikotarpio gyvenimas, ir tų jo atspindžių tik menka dalelė čia paminėta. Galima konstatuoti, kad miestiečiai savo kasdienio gyvenimo įvykius jau buvo įpratę fiksuoti raštu, puikiai suprato, kad užrašytais faktais prisireikus galės pasiremti. Neabejotina, kad Renesanso idėjos ir kitoks pasaulio suvokimas per studijuojančius užsienio universitetuose kauniečius ir pirklius plito ir Kaune, tačiau vaito teismas nebuvo ta vieta, kurioje naujovės galėjo skleistis. Ten buvo rūpinamasi išsaugoti ar susigrąžinti turta, atgauti paskolintus pinigus, nubausti nenorinčius vykdyti savo įsipareigojimų, perėjūnus, kuriais nepasitikima, pasodinti į kalėjimą, nesugebančius grąžinti skolų priversti atidirbti ir t. t. Tikimės, kad miestiečių gyvenimo tyrinėtojai šios knygos dokumentuose (jų 1441), nors jie ir labai trumpi, suras daugybę kitų įdomių gyvenimo detalių.

Įteikta: 2012-09-28

Priimta: 2012-10-20

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

VUB RS, f. 7, b. 13846. [Kauno miesto vaito Motiejaus Heino 1561–1564 m. įrašų knyga].

BALIULIS ALGIRDAS, „Joniškio miestiečiai XVIII amžiuje“, in: *Lietuvos istorijos metraštis*, 1993 metai, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1994, p. 31–47.

BIRŽIŠKA VACLOVAS, *Lietuvos studentai užsienio universitetuose XIV–XVIII amžiais*, redagavo ir papildė Mykolas Biržiška, su Adolfo Šapokos įvadu, Chicago: Lituaniistikos instituto leidykla, 1987.

BIRŽIŠKA VACLOVAS, *Aleksandrynas: Senųjų lietuvių rašytojų, rašiusių prieš 1865 m., biografijos, bibliografijos ir biobibliografijos*, Chicago: Kultūros Fondas (antaras fotografuotinis leidimas, Vilnius: Sietynas, 1990, p. 33–63, „Abraomas Kulvietis“).

BUTĖNAS DOMAS, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valstybinių ir visuomeninių institucijų istorijos bruožai XIII–XVIII amžiuje = An outline of the history of state and social institutions of the Grand Duchy of Lithuania 13th–18th centuries*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 1997.

FEIGELMANAS NOJUS, *Lietuvos inkunabulai*, Vilnius: Vaga, 1975.

KARPAVIČIENĖ JOLANTA, „Liubeko ir Magdeburgo teisių raiška Europoje viduramžiais ir ankstyvaisiais naujaisiais laikais“, in: *Acta historica Universitatis Klaipedensis*, t. 17: *Nauji požiūriai į Klaipėdos miesto ir krašto praeitį = The city and region of Klaipėda: new approaches to the past*, Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2008, p. 29–50.

KARPAVIČIENĖ JOLANTA, „Moters padėtis Kaune XVI a. pirmojoje pusėje: globėjiskas miesto teisės aspektas“, in: *Kauno istorijos metraštis*, t. 3, Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2002, p. 37–48.

KIAUPA ZIGMANTAS, „Kauniečių knygų rinkiniai XVI–XVIII a.“, in: *Iš Lietuvos bibliotekų istorijos: teminis mokslo darbų rinkinys*, Vilnius: Lietuvos TSR valstybinė respublikinė biblioteka, Valstybinė tarpžinybinė bibliotekų komisija, 1985, p. 5–12.

KIAUPA ZIGMANTAS, *Kauno istorija*, t. 1: *Kauno istorija nuo seniausių laikų iki 1655 metų*, Vilnius: Versus aureus, 2010.

KIAUPA ZIGMANTAS, „Kauno miesto senojo archyvo likimas“, in: *Lietuvos TSR Mokslių akademijos darbai*, A serija: *Visuomenės mokslai = Труды Академии наук Литовской ССР*, серия А: *Общественные науки*, t. 2 (43), Vilnius: Valst. polit. ir moksl. lit. l-kla, 1973, p. 125–140.

KIAUPA ZIGMANTAS, „Kauno miesto vaitas ir jo aktų knygos XVI a.–XVII a. pirmojoje pusėje“, in: *Lietuvos miestų istorijos šaltiniai*, t. 1, Vilnius: Mokslas, 1988, p. 25–46.

KIAUPA ZIGMANTAS, „Vilniaus ir Kauno vaitų teisminės galios raida XV–XVIII amžiais“, in: *Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai*, A serija: *Visuomenės mokslai* = *Труды Академии наук Литовской ССР*, серия А: *Общественные науки*, t. 4 (49), Vilnius: Valst. polit. ir moksl. lit. l-kla, 1974, p. 83–90.

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kasdienis gyvenimas: Lietuvos istorijos skaitinių chrestomatija, sudarė ir parengė Lietuvos istorijos instituto vyresn. moksliniai bendradarbiai dr. Algirdas Baliulis ir dr. Elmantas Meilus, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2001, p. 461–656.

Lietuvos magdeburginių miestų privilegijos ir aktai, t. 7: *Merkinės miesto aktai (1598–1627)*, sudarė Algirdas Baliulis, spaudai parengė Darius Antanavičius, Algirdas Baliulis, Romualdas Firkovičius, Vilnius: LII leidykla, 2010.

Lietuvos miestų istorijos šaltiniai, t. 1, Vilnius: Mokslas, 1988; t. 2, Vilnius: Mokslas, 1992; t. 3, Vilnius: LII leidykla, 2001.

LUKŠAITĖ INGĖ, *Reformacija Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje ir Mažojoje Lietuvoje: XVI a. trečias dešimtmetis–XVII a. pirmas dešimtmetis*, Vilnius: Baltos lankos, 1999.

LUKŠAITĖ INGĖ, „Reformacijos Lietuvoje raida ir evangelikų bažnyčių istorija XVI–XVIII a.“, in: *Lietuvos evangelikų bažnyčios: Istorijos metmenys*, sudarė Arthur Hermann, Vilnius: Baltos lankos, 2003, p. 19–161.

MAKAREVIČIUS ADOMAS, „Nemuno laivininkystės istorijos bruožai“, *Kraštotyra*, kn. 19, Vilnius: Mintis, 1985, p. 66–72.

MEILUS ELMANTAS, „Prekyba Joniškio mieste 1616–1795 metais“, in: *Lietuvos istorijos metraštis*, 1993 metai, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1994, p. 13–30.

Raganų teismai Lietuvoje, (*Lietuvos teisės paminklai*, 2), parengė Konstantinas Jablonskis, Rimantas Jasas, Vilnius: Mintis, 1987, p. 74–75.

RAGAUSKAITĖ ALMA, „Kauno miestiečių pavardžių formavimasis XVI–XVIII amžiuje“, in: *Acta linguistica Lithuanica*, 2001, t. XLV, p. 133–145.

RAGAUSKAITĖ ALMA, „Vietovardinės kilmės asmenvardžiai ir prievardžiai XVI a. Kauno aktų knygoje“, in: *Baltų filologija*, 2006, t. XV, Nr. 1/2, p. 81–93.

SAMALAVIČIUS STASYS, „XVII–XVIII a. prekybinis laivynas Lietuvoje“, *Mokslas ir technika*, 1987, Nr. 8, p. 26–28.

SAMALAVIČIUS STASYS, *Vilniaus miesto kultūra ir kasdienybė XVII–XVIII amžiuose*, sudarė Almantas Samalavičius, parengė Aivas Ragauskas, Vilnius: Edukologija, 2011.

VILIMAS DARIUS, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemės teismo sistemos formavimasis (1564–1588)*, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2006.

Algirdas Baliulis

EVERYDAY LIFE OF THE TOWNSPEOPLE
OF KAUNAS CITIZENS IN THE SECOND HALF
OF THE 16TH CENTURY (ACCORDING
TO THE 1561–1564 INSCRIPTION BOOK
OF THE ADVOCATE OF KAUNAS)

Summary

To the mid-sixteenth century, there were not many cities of the Grand Duchy of Lithuania basing their life on the Magdeburg law, and due to a lack of sources the everyday life of their population was almost not explored. An attempt to compensate at least in scanty part the lack of printed sources is the inscription book of the Kaunas sheriff of 1561–1564, which is now in the process of preparation for the press. Its inscriptions testify that citizens were already used to record events of their life, well understood that written facts can be ever helpful if needed. Brief inscriptions are dominated by such questions as daily needs of the Kaunas inhabitants, shipping, trade connections between the eastern provinces of the Grand Duchy of Lithuania and Königsberg (through Kaunas), preparation of wood for export. The book contains information on the behavior of the noblemen making tracks through Kaunas to/from the Livonian War, the runabout people and people avoiding serious work, vagabonds of every hue and escaped slaves, scrimmage and wounds, debts, efforts to get back lent out money, to force to work one's debt or to imprison these who are unable to redeem their debt until they will pay up, bailing out that debts will be redeemed, and responsibility of the bail, giving of children to serve and learn a craft, personal offences and penalties on behalf of the city hall, alms-house, sheriff or a ruler, etc. Though in that time the Renaissance ideas and different perception of the world spread in Kaunas through the inhabitants of the city studying in foreign universities and merchants, however, the court of sheriff was not that place where novelties can develop.